

Ortus de Polonia (Motetto de S. Stanislao) [3']

*Fantasia a tre** [3']

Per merita sancti Adalberti (Motetto de S. Adalberto) [3']

Exiit sermo inter fratres (In festo S. Joannis Apostoli et Evangelistae; communio) [4']

Filiae regum in honore tuo (In festo S. Hedvigis Viduae; offertorium) [3']

*Fantasia a tre** [3']

Tu puer, propheta altissimi vocaberis (In festo S. Joannis Baptistae; communio) [4']

Iustorum animae in manu Dei (In festo Omnium Sanctorum; offertorium) [3']

* Rekonstrukcja partii głosu najwyższego – Marcin Szelest

Mikołaj Zieleński, najważniejszy polski twórca muzyki przełomu epok renesansu i baroku, dla historyków jest postacią dość tajemniczą. Dysponują oni kilkoma informacjami o charakterze raczej administracyjnym na temat jego życia. Inaczej prezentuje się kwestia jego muzyki, której okazały zbiór przetrwał szczęśliwie do dzisiaj dzięki temu, że kompozycje Zieleńskiego zostały wydane drukiem w muzycznej stolicy epoki, czyli w Wenecji. Stolica Najjaśniejszej Republiki była matczynikiem tzw. techniki polichóralnej, którą Zieleński w swojej twórczości wykorzystywał jako pierwszy w Polsce.

Jednym z niewielu faktów, jakimi dysponujemy na temat życia Zieleńskiego, jest to, że był kierownikiem kapeli i organistą w służbie biskupa płockiego Wojciecha Baranowskiego. Wpływowemu hierarsze, wówczas już prymasowi Polski, dedykował kompozytor swoje dzieło: *Offertoria et communiones totius anni*, wydane drukiem w Wenecji w 1611 roku. Dziś brak jest dowodów na to, że Zieleński sam kiedykolwiek wybrał się do Italii – sądzi się raczej, że nowoczesnych technik kompozytorskich uczył się od pracujących w Rzeczypospolitej kompozytorów włoskich. Za powstanie zbioru kompozycji na nabożeństwa mszalne całego roku

liturgicznego odpowiada zapewne prymas Baranowski. Swoje utwory Zieleński przeznaczył do wykonywania podczas określonego momentu mszy. Komplet tych dzieł – zapewne przy okazji wydania – wzbogacono o kilka kompozycji bez konkretnie określonego przeznaczenia.

Jak więc przedstawiają się opublikowane w jednym woluminie dwa zbiory utworów Zieleńskiego? Choć zgodnie z praktyką epoki wykonawców nie określono, to wiele wątpliwości rozwiewają długie łacińskie wersje tytułów obu zbiorów. *Offertoria* opisane są jako zbiór utworów siedmio- lub ośmiogłosowych, przy czym głosy mogą realizować śpiewacy, a mogą być (wedle weneckiej mody) wykonywane na instrumentach lub przez nie dublowane. Wszystkim kompozycjom towarzyszą organy. Zieleński w nielicznych przypadkach zasugerował, jakie instrumenty mogą towarzyszyć obsadzie wokalne (puzony i skrzypce). W zbiorze *Offertoriów* znajdziemy kilka „sacras symphonias”, czyli motetów oraz sławne dwunastogłosowe opracowanie tekstu *Magnificat* (technicznie rzecz biorąc, w zbiorze znajdują się też dwa utwory na komunię i opracowanie tekstu *Domine ad adiuvantum*). Z kolei *Communiones* przeznaczone są na obsady mniejsze (do sześciu głosów), a wydawca zaznacza, że część z nich zawiera głosy ornamentowane w taki sposób, że mogą być wykonane jedynie przez wokalistów (novum na gruncie polskim). Komuniom towarzyszy znów kilka motetów oraz instrumentalne fantazje, które są jednymi z pierwszych zabytków muzyki instrumentalnej na ziemiach polskich. W przypadku komunii kompozytor w wielu miejscach zdefiniował ściśle towarzyszące śpiewakom instrumenty – pozostawił sprawę uznaniu wykonawców jedynie w utworach bez rozbudowanej ornamentyki.

Świąt w kalendarzu katolickim było (i jest) o wiele więcej, niż utworów Zieleńskiego, dlatego wydawca dodał do zbioru tabelę, w której określił dyspozycję utworów na cały rok, z uwzględnieniem świętych patronów Polski. Podczas koncertu wykonane zostaną ofiarowania przeznaczone na dzień św. Jana Ewangelisty (27 grudnia) – jednego z patronów Wrocławia – dzień św. Jadwigi Śląskiej (15 października), święto upamiętnionej w herbie Wrocławia dekapitacji św. Jana Chrzciciela (29 sierpnia), uroczystość Wszystkich Świętych (1 listopada) oraz kompozycja przeznaczona na wspomnienia świętych męczenników spoza okresu paschalnego. Z tego zbioru pochodzą także motety o patronach Polski: św. św. Stanisławie i Wojciechu. Kompozycje z pierwszego zbioru nawiązują do weneckiej techniki polichóralnej, głosy podzielone są więc zazwyczaj na dwa chóry (zespoły). Jeden z chórów często brzmi wyraźnie wyżej od drugiego, co jest zabiegiem typowo weneckim. Przebieg utworów opiera się na zasadzie antyfony, czyli naprzemiennego dialogu. Pod względem

wykorzystania opisanej techniki wykonywane dzieła są pierwszej klasy skarbem polskiej kultury.

Z cyklu drugiego usłyszymy muzykę przeznaczoną na dni patronów świętych, w której odbędzie się koncert: św. Stanisława (8 maja), św. Doroty (6 lutego) i na przeniesienie relikwii św. Wacława (5 marca), a oprócz tego komunie na dni św. Jana Ewangelisty i św. Jana Chrzyciela. W przypadku utworów z tego zbioru muzyka zbliża się do typowo renesansowego gatunku motetu, ale w małych obsadach (dwu- i trzygłosowych) ciąży ku barokowej, protooperowej estetyce monodii. Warto zaznaczyć, że każdej spośród trzech instrumentalnych fantazji, które będą wykonane, brakuje jednego z głosów. Muzykę tę usłyszymy dzięki rekonstrukcji, której dokonał Marcin Szelest.

Pierwsza z kompozycji, *lustus ut palma florebit*, rozpoczyna się co prawda gęstą fakturą ośmiogłosową, ale później pojawia się typowy dialog dwóch zespołów. Radosna, pięciogłosowa komunia *Ego sum pastor bonus* należy do utworów motetowych, które Zieleński pozwalał wykonywać z dublowaniem każdego głosu przez instrument. Pierwsza z trzech fantazji powstała na dwa głosy: parę instrumentów smyczkowych lub dętych. W *Mirabilis Deus* usłyszymy zarówno dialog dwóch chórów, jak i ich nakładanie się oraz wspólne konkluzje. Trzygłosowa komunia na dzień jednej z patronek kościoła, św. Doroty, nosząca tytuł *Feci iudicum*, zabrzmi w oszczędnej wersji z towarzyszeniem jedynie organów (choć kompozytor przewidział tu możliwość użycia dwojga skrzypiec i fagotu). W ofiarowaniu *In virtute* znów zetkniemy się ze zderzeniem dialogu ze śpiewaniem w jednym zespole.

Quid mihi ministrat jest przykładem utworu dwugłosowego przeznaczonego do wykonania wyłącznie z towarzyszeniem organów – głosy wokalne same prowadzą swe bogato ornamentowane partie. Tekst motetu *Ortus de Polonia* jest pochwałą goliwego i pilnego św. Stanisława, patrona Polski. Dalej następuje pierwsza z dwóch fantazji trzygłosowych, a zaraz potem zabrzmi motet ku czci innego polskiego patrona, św. Wojciecha, o incipicie *Per merita Sancti Adalberti*. Utwór stanowi solenną modlitwę o wstawiennictwo męczennika. Komunię *Exiit sermo inte fratres* wykona pojedynczy głos – baryton – z towarzyszeniem organów. Tego typu układ odpowiada nowatorskim technikom, jakich używali twórcy pierwszych oper. *Filiae regum in honore tuo* posiada tekst zaczerpnięty z Psalmu 45, opiewającego zaślubiny króla – tu w roli oblubienicy występuje oczywiście święta, której przepych szaty retorycznie jest oddany w samej muzyce (to też przełomowe na gruncie polskim).

Po trzeciej instrumentalnej fantazji zabrzmiał jeszcze pięciogłosowa komunia na dzień św. Jana Chrzciciela, a koncert zakończy rozbudowana kompozycja na dzień Wszystkich Świętych – jeszcze jeden typowy przykład opracowania tekstu za pomocą weneckiej techniki polichóralnej.

Postać Zieleńskiego łączy z Wrocławiem pewien ciekawy fakt: otóż Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego przechowuje wiele fragmentów oryginalnego wydania jego dzieła (do II wojny światowej posiadała kompletny druk). Dziś całością muzyki dysponujemy jedynie dzięki sporządzonym przez muzykologów odpisom.

Szymon Atys

Wrocław Baroque Ensemble, fot. archiwum zespołu

NFM.WROCLAW.PL

Organizator:

NFM – instytucja kultury miasta Wrocławia współprowadzona przez:

Wrocław miasto spotkań

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

DOLNY
ŚLĄSK

Mecenas NFM:

Mecenas
Edukacji NFM:

Partner
strategiczny NFM:

Partnerzy NFM:

MAXFLIZ
FENIA STRONA WIEŻEA

FANUC

Mineral Zdrój

CRÉDIT AGRICOLE
EFL LEASING